

FIRAT İLİM

1984 Van doğumlu. 2007 yılında Uludağ Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden mezun oldu. 2009 yılından 2016 yılına kadar Mardin Artuklu Üniversitesi'nde çalışarak üniversitenin bazı bölümlerinin kuruluş faaliyetlerinde görev aldı. 2011-2012 yılları arasında Freie Universitaet Berlin'de konuk araştırmacı olarak bulundu. 2015 yılında Ege Üniversitesi Felsefe Bölümü'nden doktora derecesini aldı. Estetik, Dil Felsefesi ve Popüler Kültür alanlarında çalışmaları mevcut. Halen Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor.

Ayrıntı: 1116
ScholaAyrıntı Dizisi: 40

Bahtin
Diyaloji, Karnaval ve Politika
Fırat İlim

Yayıma Hazırlayan
Cansu Kılınçarslan

Son Okuma
Ahmet Batmaz

© Fırat İlim, 2016

Bu kitabın tüm yayın hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak Fotoğrafi
De Agostini Picture Library / Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Kâni Kumanovalı

Baskı ve Cilt
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Merkez Efendi Mah. Fazılpaşa Cad. No: 8/2 Topkapı/İstanbul
Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *Ekim 2017*

Baskı Adedi *1000*

ISBN 978-605-314-220-1
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI

Basım Dağıtım San. ve Tic. A.Ş.
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.: 3 Çağaloğlu-İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

twitter.com/ayrintiyayinevi

facebook.com/ayrintiyayinevi

instagram.com/ayrintiyayinlari

Bahtin

Diyaloji, Karnaval ve Politika

ScholaAyrıntı Dizisi

Doğu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi
Derleyen: Mehmet Kanar

Nefret Söylemi
Derleyen: Prof. Dr. Yasemin İnceođlu

Marx ve Weber'de Doğu Toplumlari
Lütfi Sunar

Benjaminia: Dil, Tarih ve Cođrafya
Besim F. Dellalođlu

Kamusal Alan
Derleyen: Éric Dacheux

İletişim Bilimlerinin Serüveni
Michel Bourse-Halime Yücel

Varlık Tutulması
Ahmet Bozkurt

İmgeden Yoruma
Halime Yücel

Azınlıklar, Ötekiler ve Medya
Prof. Dr. Yasemin İnceođlu &
Dr. Savaş Çoban

Orpheus'un Bakışı
Ahmet Bozkurt

Yeni Medya Çalışmalarında
Araştırma Yöntem ve Teknikleri
Derleyen: Mutlu Bınark

Keçi Medeniyeti
Neolitik Dönemden Günümüze
Uzanan Dođa Kültürü
Cemal Ün

Türkiye'de Kapitalist Yöneticiler Sınıfı
Kültür, Sınıf ve Sosyal Sınırlar
Özgür Budak

Neoliberal Muhafazakâr Medya
Derleyen: U. Uraz Aydın

İnternet ve Sokak
Sosyal Medya Dijital Aktivizm ve Eylem
Derleyenler: Prof. Dr. Yasemin
İnceođlu
Dr. Savaş Çoban

Özyönetim Düşüncesi
Rousseau'dan Marx'a Özgürlük Arayışı
Caner Sancaktar

Skolastik Fantazya
Hayalden Endüstriye Popüler Kültür
Odağında Masal Çözümlenmeleri
Derleyen: Hüseyin Köse

Özne Hayatı Konuşunca
Derleyen: Aytül Kasapođlu

Göçler Ülkesi
Derleyenler: Lülüfer Körükmez
İlkay Südaş

Kadın ve Bedeni
Dışılık, Güzellik ve Şiddet Sarmalında
Yasemin İnceođlu & Altan Kar

Hayvan Hakları
Çetin Nerse

Roman Tütün İşçileri
Egemen Yılgür

Bir Devlet İki Cumhuriyet
Türkiye'de Özyönetim ve
Merkeziliğin Anayasal Dinamiđi
Dinçer Demirkent

Devrimci Bir Pusula: Gezi
Derya Fırat & Cihan Erdal

*Birbirlerine hiç benzemeyen, iyi ki de benzemeyen
iki fantastik insan,
annem Behice Acar ve babam Burhan İlim'e.*

İçindekiler

Önsöz ve Teşekkür	9
Kısaltmalar	11
Giriş: <i>Pro Et Contra</i>	13
1 Bahtin'in Diyaloji Kuramı	23
Diyaloji Öncesi Dönem	23
Diyalojik Bir Model Olarak Dostoyevski Poetikası.....	43
2 Dilsel Dönüş	73
Dilbilim Eleştirisi.....	75
Söylem Türleri ve Üstdilbilim	88
3 Tarihsel Poetika ve Kültürel Mücadele	108
Kuramsal Çerçeve.....	108

Kültür ve Büyük Zaman.....	115
Kronotop.....	120
Resmî Kilise İdeolojisi ve Zamanötesi Kronotop	122
Folklorik Kronotop ve Kültürel Ayrışma.....	125
Kültürel Çatışma.....	132
Diyalojik Mücadele Araçları	137
Türsel Mücadele.....	143
4 Karşı Kültür Olarak Karnaval	150
Karnaval ve Karnavalesk: Ana Hatlar	153
Rabelais ve Tarihsel Görev: Kültürün Rehabilitasyonu ...	163
Halk Mizahı ve Grotesk Gerçekçilik	170
Karnaval, Bellek ve Edebiyat	184
Kültürel Uzlaşma: Nesnel Kültür Sorunsalı	193
Kaynakça.....	204
Dizin.....	215

Önsöz ve Teşekkür

Son yıllarda M.M. Bahtin üzerine çalışmalar dünyanın geri Skalanında olduğu gibi Türkiyede de arttı. Ancak ne yazık ki şimdiye kadar Türkçe bir telif monografi yoktu. Craig Brandist'in Türkçeye çevrilen *Bakhtin Çevresi* kitabı ise bir "giriş" kitabından ziyade daha ileri düzey okumalar için bir rehber niteliğinde. Elinizdeki çalışmanın mevcut boşluğu dolduracağını ve Bahtin ile ilk kez karşılaşan okur için yol gösterici olacağını umuyorum. Elbette şimdilik. Önümüzdeki yıllarda Bahtin muhtemelen daha sık konuşulacak ve onunla ilgili daha nitelikli çalışmalar da yapılacak.

Bu kitap 7 yıllık bir çalışmanın ürünü. Bu 7 yılın her noktasında tüm güzelliğiyle Solmaz Zelyut vardı. Ona ne kadar

teşekkür etsem az, onsuз hiçbir şey bugünkü gibi olamazdı. Yine bir diğeri kadın, Nilgün Toker, kendisine ne zaman ihtiyacım olsa her zaman yanımda oldu. Bir diğeri, yıllar evvel elimden tutup İlhan Berke sunmak için “çağırın” Yelda Karataş. Kitabın isim annesi, geçen yıl elim bir ontik kazayla aramızdan ayrılmış olan rahmetli eşim B.Ç. Hak ettiği yerededir umarım. Ve dünyevi mucizeler kadını annem, Behice Acar. Bu kadınlar verilen emeğe inanmamış olsaydı ben de inanamazdım. Öte yandan, dört yıl evvel kaybettiğimiz değerli hocam, güzel insan Ahmet Cevizci bana lisans eğitimimden itibaren uzun yıllar emek verdi. Emeğinin sonucunu görebilmesini dilerdim. Danışmanım Taylan Altuğ ile oldukça verimli ve keyifli bir 7 yıl geçirdik. Bir *Doktorvater*'dan beklenecek kadar sabırlı, dizginleyici ve güven vericiydi; bir dost gibi de heyecanıma ve merakıma eşlik etti. Onun öğrencisi olmaktan her zaman onur duydum. Freie Universitaet Berlin'deki diğeri danışmanım Hans Feger çalışmam için yol gösterici bilgiler ve cömertçe koşullar sundu. Ken Hirschkop, David J. Gorman ve Tobias Rosefeldt sorularımı özenle yanıtladı. Doğan Göçmen, Doğan Günay ve zehir zemberek zekasıyla Meltem Gizem Şatır metnin ilk halini okuyup eleştirileri ile yol gösterdi. Derviş Aydın Akkoç ve Cansu Kılınçarslan metnin yayıma hazırlanma sürecinde büyük bir özen ve sabırla emek verdi. Güçlü Ateşoğlu, Siyaveş Azeri, İbrahim Bor ve Zeki Taştan gibi kıymetli hocalarım; Kemal Baş, Eren Can, Çağla Cengiz, A. Kadir Çüçen, Nurdan Atalay Güneş, Ulaş Güneş, Nazan Karadeli, Ali Karakaya, Arzu Kılınç, Antigoni Nikaki, Rafet Temur, Mediha Lindner gibi kıymetli dostarım ve en değerli varlıklarım olan kardeşlerim Murat İlim, Dilek İlim ve Bilim Serhat İlim bu süreçte çeşitli yollarla desteklerini sundu. Bu kişilere özel olarak teşekkür ederim.

Kısaltmalar^{1*}

- BEF: *Bir Eylem Felsefesine Doğru* (Bahtin, M.M., 2001b)
BR: *Bildungsroman ve onun Realizm
Tarihindeki Önemi (Bir Tarihsel Roman
Tipolojisine Doğru)* (Bahtin, M.M., 1994, s. 10-60)

1. * Metin içinde ve referanslarda takibi kolaylaştırmak için sık tekrarlanacak Bahtin eserlerini kısaltarak vermek tercih edilmiştir. Kaynakçada eserlerin ayrıntılı bilgileri mevcuttur.

Kısaltmalara ilişkin önemli notlar: 1) Referanslarda aynı kitabın kısaltılmış isminin yanına farklı tarihlere geldiği dikkat çekecektir. Örneğin; BEF (1999a) ve BEF (2001b). Bunun nedeni alıntılanan metinlerdeki bazı çeviri sorunlarının önüne geçmek için, aynı eserlerin farklı dillerdeki, farklı tarihli baskılarına başvurulmasıdır. 2) *DPS* ve *DSS* gibi iki farklı eser adı, 1929 ve 1963 tarihli baskıların ayırt etmek için kullanılmıştır. 3) *RS*, *DN*'nin sadece belirli bölümlerinin bir çevirisi olduğundan, ikisinin ayrı ayrı isimlendirilmesi gerekmiş; ancak eserin Türkçe çevirisine atıf yapıldığında *RS* kısaltması kullanılmıştır.

Bahtin

- DN: *Discourse in Novel* (Bahtin, M.M., 2002, s. 259-423)
- DPS: *Dostoyevski Poetikasının Sorunları* (Bahtin, M.M., 2004)
- DSS: *Dostoyevski Sanatının Sorunları* (Bahtin, M.M., 1929)
- EE: *Estetik Etkinlikte Yazar ve Kahraman* (Bahtin, M.M., 2005a, s. 14-286)
- ER: *Epik ve Roman: Sosyolojik Poetikaya Eleştirel Bir Giriş* (Bahtin, M.M., 2001a, s. 164-208)
- Metodoloji: *İnsan Bilimleri için Bir Metodolojiye Doğru* (Bahtin, M.M., 1994, s. 159-173)
- MS: *Dilbilimde, Filolojide ve İnsan Bilimlerinde Metin Sorunu: Felsefi Analizde Bir Deney* (Bahtin, M.M., 2001a, s. 334-367)
- Notlar: *1970-71 Notlarından* (Bahtin, M.M., 1994, s. 132-159)
- RD: *Rabelais ve Dünyası* (Bahtin, M.M., 2005b)
- RG: *Rabelais ve Gogol: Sözel Sanat ve Popüler Mizah* (Bahtin, M.M., 1985, s. 29-39)
- RS: *Romanda Söylem* (Bahtin, M.M., 2001a, s. 33-80)
- RST: *Romansı Söylemin Tarihöncesinden* (Bahtin, M.M., 2002, s. 41-84)
- RZ: *Romanda Zaman ve Kronotop Formları* (Bahtin, M.M., 2002, s. 84-259)
- SS: *Sözel Sanatta İçerik, Malzeme, Biçim Sorunu* (Bahtin, M.M., 2005a, s. 286-358)
- STS: *Söylem Türleri Sorunu* (Bahtin, M.M., 1994, s. 60-103)
- SvS: *Sanat ve Sorumluluk* (Bahtin, M.M., 2005a, s. 11-14)
- Yanıt *Novy Mir'in Editör Kadrosundan Gelen Bir Soruya Yanıt* (Bahtin, M.M., 1994, s. 1-10)

Giriş: *Pro Et Contra*

Antik Yunanlar kendileri hakkında en temel şeyi bilmiyorlardı: Yani antik Yunanlar olduklarını. Ve onlar kendilerini hiçbir zaman bu şekilde isimlendirmediler.

Novy Mir'in Editör Kadrosundan Gelen Bir Soruya Yanıt,
(Bahtin, 1994)

Bu çalışma başlangıçta bir doktora tezi olarak planlanmıştı. Amaçlanan ise bir “karşı kültür” hareketi olarak “karnaval”ın, Avrupa kültür tarihi ve nesnel kültür içerisindeki yerini, onun *diyalojik* gelişim koşullarıyla ilgisi çerçevesinde ortaya koymaktı.² Ancak böyle bir çalışmanın zorluğu yıllar içerisinde

---

2. Karnavalın “karşı kültür” olarak nitelenmesine dair bkz. Lachmann, Renate,

de kendini açıkça belli etti: Mihail Mihailoviç Bahtin üzerine yapılması planlanan bir çalışmada öncelikle Bahtin imgesine dair olabildiğine karmaşık ve polemiklerle dolu literatür ile boğuşmak gerekiyordu. Bugün “Bahtin endüstrisi” olarak adlandırılan manipülatif akademik ürünler ağının varlığından söz edilebilir. Özellikle ABD ve İskandinav ülkeleri etrafında yoğunlaşan bir uzman grubunun kimi tanıklıklar, söylentiler ve yer yer gülünç hale gelen polemiklere dayandırarak geliştirmiş olduğu bu literatür, ne yazık ki Bahtin ile ilgili çalışmak isteyenleri büyük kafa karışıklıklarına ve böylece “yanlış” yollara sürükleyebilecek niteliktedir. Elinizdeki kitabın yazarının da bu zorunlu serüvenin peşinden gitmiş olduğunu bilmeniz gerekir.

Bahtin çalışmalarının belki de en büyük sorunu, filozofun yaşamöyküsü konusunda geçtiğimiz on yıllar içerisinde öne sürülen iddialardır. Olağan koşullarda hesaba katılması aydınlatıcı olabilecek biyografik unsurlar, Bahtin gibi olağandışı bir kişilik söz konusu olduğunda araştırmacıyı içinden çıkılmaz bir noktaya getirebilir. Nitekim Bahtin ile ilgili çalışmaların azımsanmayacak bir bölümünde biyografik spekülasyonlar çıkış noktası alınarak bu spekülasyonları kanıtlayacak kimi dedüktif akilyürütme örüntüleri geliştirilmiştir. Bunlar arasında başlıca spekülasyon konuları olarak; “Bahtin’in Tanrı inancı ve dinî bir yeraltı örgütüne üyeliği”, “Voloşinov, Medvedev gibi yakın dostlarının adlarını kullanarak yayınlar yapıp yapmadığı” ve “Marksizm ile ilişkisi” sayılabilir. Bu konuların her biri oldukça önemli soruları beraberinde getirmesine karşın bazı nedenlerden ötürü bunların hazırda kolay yanıtları yoktur. Bu nedenleri kısaca açıklayalım.

Bahtin’in kendi biyografisini doğru bir şekilde sunmadığını artık biliyoruz.³ Bunun nedenlerine dair elimizde tutarlı bir açıklama ne yazık ki yok. Ancak doğrulayabildiğimiz asgari biyografik unsurlar bize, filozofun üniversite derslerine dışarıdan katıldığını ve alaylı bir uzman olarak etik, estetik ve dilbilim üzerine çalışmalar yürütüp yayınlar yaptığını kanıtlıyor. 1928

“Bakhtin and Carnival: Culture as Counter Culture”, *Cultural Critique*, Sayı: 11, (Kış 1988-89).

3. Bahtin’in biyografisine dair kapsamlı bir inceleme olarak bkz. Hirschkop, Ken, *Mikhail Bakhtin: An Aesthetic for Democracy*, Oxford University Press, (2002).

sonunda *Dostoyevski Sanatının Sorunları (DSS)* başlıklı çalışması yayın aşamasındayken tutuklandığı ve sonraki yıllarda uzun bir dönem çeşitli şehirlerde sürgün hayatı yaşadığı biliniyor. Bahtin, 1930'lardan başlayarak son dönem çalışmalarına kadar, güncel sosyal bilim literatürüne görece uzak kalmış; daha çok 19. yüzyılın ve 20. yüzyıl başlarının felsefe, sosyoloji, dilbilim ve gelişmekte olan antropoloji alanlarının yapısalcılığı da besleyen literatürü ve geniş bir edebiyat külliyatı içerisinde çalışmıştır. Bu bakımdan, Bahtin'in özellikle 1929 sonrası çalışmalarını kısıtlı koşullar altında gerçekleştirdiğini biliyoruz. Bunda savaş koşulları kadar kendi sürgün koşullarının da etkili olduğunu tahmin etmek zor değil. Dönem itibariyle Bahtin'in uğramış olduğu sansüre ve bizzat kendisinin uyguladığı oto-sansüre,⁴ onun alıntı ve referans gösterme konusundaki niyetsizliği⁵ ve telif eserler konusundaki tartışmaları⁶ da eklediğimizde, ortaya çeşitli spekülasyonlara konu olmuş muğlak bir yazar imgesinin çıkması anlaşılır olur.

Literatürde Bahtin'e dair biri "Marksist" diğeri "liberal" olmak üzere iki zıt imge bulunuyor. Bu tuhaf durum 1970'lerden başlayarak Bahtin'i Batı'ya tanıtan ilk uzmanların çoğunlukla güvenilirlik sorununu aşamamış sözel tanıklıklara dayanarak ortaya attıkları bir iddiadan kaynaklanır. Varsayım, bugün "Bahtin Çevresi" olarak adlandırılan bir çalışma grubunun kimi eserlerinin bizzat Bahtin tarafından yazılmış olduğudur. Oysa Brandist'in haklı olarak tespit ettiği gibi: 1) Bahtin bu iddiaları ne açıkça kabul etmiş ne de reddetmiştir. 2) Voloşinov ve Medvedev gibi Bahtin Çevresi'nin iki düşünürü, yayın yaptıkları alanlarda gerçekten de uzman olduklarını ve bu konularla özel olarak

4. Sasse tarafından aktarılan sorunlu tez savunma süreçlerinin RD'deki izleri, Tolstoy'un eserlerine yazdığı tanıtım yazılarındaki politik eklemleme arzusu, MS'deki alegorik ifadeler ve örtük göndermeler ve DN'nin yayıma hazırlanma sürecinde Marr, Dilthey ve Cassirer referanslarının metinden çıkarılması, bu konuda sunulabilecek başlıca örneklerdir. Bkz. Sasse, Sylvia, *Michail Bachtin: zur Einführung*, Dresden: Junius Verlag GmbH, (2010: s. 159-160); Poole, Brian "Bakhtin and Cassirer: The Philosophical Origins of Bakhtin's Carnival Messianism", *The South Atlantic Quarterly*, C. 97, No: 3-4, (Yaz/Sonbahar 1998: s. 546, 573)

5. Bahtin, SS, (2005a: s. 287).

6. Telif sorunu ile ilgili olarak bkz. Hirschkop, (2002: s. 126-140) ve Brandist, Craig, *Bahtin ve Çevresi: Felsefe, Kültür ve Politika*, Çev. Cem Soydemir, Ankara: Doğu Batı Yayınları, (2011).

ilgilendiklerini göstermiştir. 3) Söz konusu yazarlar ve Bahtin arasında birçok felsefi, ideolojik ve biçimsel farklılık mevcuttur.⁷

Voloşinov, Medvedev ve Bahtin'in belirli bir terminolojik ortaklıkları olduğu biliniyor. Fakat Bahtin'in bu metinleri yazmış olmasından ziyade, 1930 sonrasında Medvedev ve Voloşinov'un eserlerini yeniden gözden geçirerek kendi kuramını revize etmiş olması çok daha olasıdır. 1930 sonrası diyaloji anlayışında Voloşinov'un Freud eleştirisinin ve göstergebilim kuramının, Medvedev'in ise *tür* (*genre*) kavrayışının etkisi belirgin şekilde görülür.

Telif sorununu bir yana bıraktığımızda, Bahtin'in kendi adıyla yayımlanmış eserlerinde bir ortodoks Marksist olarak kabul edilmesini sağlayacak açık herhangi bir kanıt bulunmadığı gibi, dönem itibarıyla Bahtin'in olası bir ortodoks Marksist perspektifi gizlemesi için herhangi bir sebep de yoktur. Nitekim Tolstoy önsözlerinde böyle bir perspektifi stratejik olarak sunabilmiştir. Buna karşıt biçimde Bahtin'in Stalinizm mağduru olarak resmedilmesi ve rölativizmin çeşitli derecelerini içerecek tarzda ateşli bir "liberal" olarak sunulması da çoğunlukla ideolojik olarak güdülenmiş ve temellendirme sorunları barındıran, literatürdeki sorunlu bir diğer pozisyonudur. Bu iki pozisyon, Bahtin çalışmalarında kategorik ve kısıtlayıcı okumalara yol açmış olduğu gibi, aynı zamanda Bahtin'in Marcuse, Benjamin, Habermas ve Gramsci gibi eleştirel Marksistlerle yan yana getirilme olanağını kategorik yaftalamalarla gündemden düşürmeye hizmet etmiştir.

Voloşinov, Medvedev ve Bahtin ortodoks Marksist olarak sınıflandırılmaz. Fakat özellikle Bahtin, gerek kültürel mücadele olgusuna dair kökensel açıklama açısından, gerekse çalışma konuları açısından 20. yüzyıl yeni Marksizmi ile aynı kuramsal hatta çalışır. Açıktır ki, Bahtin'in örneğin Gramsci'ye yakın bir ekonomik determinizm eleştirisi sunması yahut Marcuse gibi Sovyet pratiğine eleştirel yaklaşması onu antimarksist yapmaz. Fakat eleştirel pozisyonu açıkça savunmak onu idam sehпасına götürebilir. Buradaki çelişki kuramsal değil, tarihseldir. Bahtin'in kendi kuramı açısından düşünürsek, Marksizm gibi kendi başına bir kurama karşı olmanın özel olarak anlamı yoktur; fakat bu kuramın cisimleşmiş, tarihsel bir savunucusuna, somut

7. Brandist, (2011: s. 24-25).